

Управління освіти і науки Рівненської обласної державної адміністрації
Рівненський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти
Кабінет суспільно-гуманітарних предметів

ОСОБИСТІСНО ЗОРІЄНТОВАНЕ НАВЧАННЯ ЯК ФІЛОСОФІЯ І ТЕХНОЛОГІЯ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Тематичний збірник праць
для працівників органів управління освітою в територіальних громадах,
які координують питання української мови та літератури; керівників
територіальних методичних об'єднань учителів української мови і
літератури; вчителі-словесників

Бібліотечка
Рівненського обласного інституту
післядипломної педагогічної освіти
Серія «Регіональні науково-методичні заходи»

Особистісно зорієнтоване навчання як філософія і технологія Нової української школи / упоряд. : М. А. Піддубний, А. А. Волосюк; за заг. ред. Мельник Н.А. – Рівне : РОІППО, 2021. – 43 с.

Рекомендовано радою кабінету суспільно-гуманітарних предметів Рівненського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти (Протокол № _ від __. __.2021 року).

Відповідальний за випуск:

Мельник Надія Адамівна, кандидат педагогічних наук, проректор з науково-методичної роботи, доцент кафедри філософії, економіки та менеджменту освіти Рівненського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти.

Упорядники:

Піддубний Микола Адамович, методист кабінету суспільно-гуманітарних предметів Рівненського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти,

Волосюк Анатолій Анатолійович, методист кабінету редакційно-видавничої діяльності Рівненського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти.

Тематичний збірник праць присвячено проблемі особистісно зорієнтованого навчання як філософії і технології Нової української школи.

Усі матеріали збірника подаються в редакції авторів (збережено стилістику, орфографію та мову). Відповідальність за достовірність фактів, цитат, власних імен та інших даних несуть автори.

Піддубний М.А.,
методист кабінету
суспільно-гуманітарних предметів
Рівненського ОІППО

ОСОБИСТІСНО ЗОРІЄНТОВАНИЙ ПІДХІД ДО НАВЧАННЯ ЯК КЛЮЧОВИЙ В НОВІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ І ШЛЯХ РЕАЛІЗАЦІЇ СУЧАСНОЇ ФІЛОСОФІЇ ТА ОСОБИСТІСНОЇ ОСВІТНЬОЇ ПАРАДИГМИ

«Той, хто володіє інформацією, володіє всім світом». Цей вислів уже не є визначальним у плані успішного розвитку. Той, хто продукує знання (інформацію, технології), здатний впливати на хід історії, той володіє світом. Слова Р. Рейгана «Ми даємо гроші на науку не тому, що багаті, а ми багаті тому, що даємо гроші на науку» свідчать про те, що наука та освіта є не лише визначальними чинниками ефективного розвитку економіки, але й гарантією інтелігентності й освіченості суспільства у цілому.

Освіта, її напрями розвитку, зміст і навчальні технології, організація знаходяться в епіцентрі дискусій, що розгорнулися нині у світовому інтелектуальному середовищі. Ідеться про нову філософію освіти, яка б забезпечила комфортне існування людини у ХХІ ст.

Останні роки позначені низкою освітянських інновацій, спрямованих на модернізацію системи освіти відповідно до вимог часу, зокрема на збільшення ролі людського фактору у будь-яких системах. Жодне суспільство не буде гармонійно розвиватися, якщо його члени не будуть задовольняти свої базові потреби, актуалізовувати потенційні можливості та реалізовувати їх у процесі життєдіяльності.

З урахуванням цих факторів Міністерством освіти і науки розроблено концепцію "Нова українська школа" (2016), яка визначає загальну філософію сучасної середньої освіти, пріоритети і принципи, основні напрями й механізми

розвитку. Основна мета її – зробити школу для життя у XXI столітті, де діти будуть навчатися через діяльність, у якій буде приємно навчатись і яка даватиме учням не тільки знання, а й (і це головне!) уміння застосовувати їх у житті.

Концепцією передбачається працювати на засадах особистісно орієнтованої моделі освіти, в рамках якої школа максимально враховує права дитини, її здібності, потреби та інтереси, на практиці реалізуючи принцип дитиноцентризму. Це потребує від учителя працювати відповідно до вимог XXI століття, до його швидкоплинних динамічних процесів та складностей за окремими навчальними траєкторіями, у рамках індивідуальних дослідницьких проєктів.

Швидке засвоєння інформації, до якого звикають діти з допомогою різних гаджетів, — це дійсно дуже корисна навичка, якої бракує попереднім поколінням. Але розум, що звик до швидкого потоку та опрацювання інформації, починає нудьгувати, коли її замало чи вона надається дуже повільно. Значна різниця у швидкості сприйняття в дітей призводить до певних проблем: учителям не вдається втримати увагу дітей; дітям не вдається уважно слухати матеріал та засвоювати його.

З огляду на це, нова українська школа ставить перед педагогами завдання зробити освітній процес особистісно орієнтованим, тобто виявляти нахили та здібності кожної дитини для цілеспрямованого її розвитку.

Особистісно орієнтована освіта має своєю концептуальною основою гуманістичну філософію, яка виходить із визнання унікальності кожної дитини, її суб'єктного досвіду як найважливішого джерела індивідуальної життєдіяльності. Саме суб'єктний досвід кожного здобувача освіти обумовлює підходи до його навчання, визначає мету, зміст, методи, форми і засоби навчально-пізнавальної діяльності.

Особливості особистісно орієнтованого підходу полягають у тому, що він:

- орієнтує на дитину як головну цінність і мету навчання (аксіологічний підхід);

- підтримує і розвиває суб'єктні властивості й індивідуальність дитини (особистісний підхід);
- породжує у школярів особистісні смисли навчання та життя, вводить їх у світ культури (культурологічний підхід);
- пробуджує творчий потенціал особистості (діяльнісний підхід);
- стимулює школярів до самостійного вирішення власних життєвих проблем у нестабільному, невизначеному соціуму (синергетичний підхід).

Особистісно орієнтоване навчання, як зазначає О.Я. Савченко, – це організація навчання на засадах всебічного врахування індивідуальних потреб і можливостей учня, глибокої поваги до його особистості, ставлення до нього як до свідомого і відповідального суб'єкта навчально-виховної взаємодії з учителем і ровесниками. Метою цього типу навчання є створення умов (змісту, методів, середовища) для індивідуальної самореалізації учня, розвитку та саморозвитку його особистісних якостей. Відтак, особистісно орієнтована освіта – цілеспрямований, планомірний, безперервний, спеціально організований педагогічний процес, спрямований на розвиток і саморозвиток учня, становлення його як особистості з урахуванням індивідуальних особливостей, інтересів, здібностей.

Для педагога особистісно орієнтований підхід постає як стратегія і тактика, що сприяє оволодіння ним цілісними педагогічними знаннями впливу на особистість з урахуванням індивідуальних, вікових та особистісних її особливостей. Цей підхід дозволяє оволодіти специфікою педагогічної взаємодії між учасниками освітнього процесу на основі поваги до особистості, довіри до неї з метою розкриття і розвитку її суб'єктового досвіду.

Відтак, інтереси особистості проголошуються пріоритетними, а реалізація можливостей для її розвитку – головним завданням освіти. У цьому полягає філософія сучасної освіти. Виникає потреба в пошуку шляхів реалізації провідних положень модернізації системи освіти – ідеї розвитку особистості, формування механізмів розвитку і саморозвитку системи освіти, перетворення освіти в дієвий чинник розвитку суспільства.

Особистісно орієнтоване навчання як гуманістична педагогіка є протилежним технократичній педагогіці з авторитарною позицією вчителя, пояснювально-репродуктивними словесними методами навчання, розрахованими на пам'ять і зубріння. Гуманістична педагогіка, особистісно орієнтована освіта розглядають особистість як вищу цінність, що має потребу в реалізації своїх можливостей, як особистість, здатну робити вибір, приймати рішення й нести за них відповідальність, особистість, здатну виробляти власні цінності в процесі навчальної й інших видів діяльності.

З огляду на це, представники гуманістичної педагогіки пропонують будувати навчання на сучасних (порівняно із традиційною й технократичною школою) принципах. Головним серед них можна вважати принцип "розвивальної допомоги", який полягає в тому, щоб не працювати замість людини, не вказувати їй, що робити, не вирішувати за неї її проблеми, а дозволити їй усвідомити себе й розбудити її власну активність і внутрішні сили, щоб вона сама обирала, приймала рішення й відповідала за них. Відповідно завдання вчителя – не диктувати готове й, можливо, не потрібне учневі знання, а розбудити його власну пізнавальну активність, що позначиться у виборі й змісту, і цілей, і методів роботи, і поведінці, і цінностях.

Звідси головні вимоги до особистісно орієнтованого навчання (за І. Якиманською):

- навчальний матеріал повинен забезпечувати виявлення змісту суб'єктного досвіду учня, включаючи досвід його попереднього навчання;
- виклад матеріалу вчителем повинен спрямовуватися не тільки на розширення обсягу знань, структурування, інтегрування, узагальнення предметного змісту, а також на постійне перетворення набутого суб'єктного досвіду кожного учня;
- у процесі навчання необхідне постійне узгодження суб'єктного досвіду учнів з науковим змістом здобутих знань;

- активне стимулювання учня до самостійної діяльності, зміст і форми якої повинні забезпечувати учневі можливість самоосвіти, саморозвитку, самовираження в ході оволодіння знаннями;
- конструювання та організація навчального матеріалу, який дає змогу учневі вибирати його зміст, вид та форму під час виконання завдань;
- виявлення та оцінка способів навчальної роботи, якими користується учень самостійно, продуктивно;
- забезпечення контролю та оцінки не тільки результату, а й головним чином процесу учіння;
- освітній процес має сприяти формуванню рефлексії, оцінки учіння як суб'єктної діяльності.

Ураховуючи переваги особистісно орієнтованого навчання (насамперед увагу до внутрішнього світу дитини та розвиток її природних здібностей), маємо пам'ятати, що гіпертрофія цих же рис може перетворити їх у недоліки: не можна визначати зміст і методи навчання, керуючись винятково інтересами дитини – це, як правило, призводить до зниження академічного рівня навчання. Не можна, щоб гра, спонтанна діяльність і позитивні емоції стали самоціллю, а набуття знань відійшло на другий план. Доцільніше поєднувати традиційний та особистісно орієнтований типи навчання.

Сутність концепції особистісно орієнтованої освіти полягає не лише в тому, що людина в освітньому процесі опановує досвідом застосування знань, засобами розв'язання пізнавальних і практичних завдань, творчим досвідом, а й у тому, що вона повинна опанувати також досвідом “бути особистістю”, тобто досвідом виконання специфічних особистісних функцій (вибірковості, рефлексії, самореалізації, соціальної відповідальності тощо). Ці особистісні функції не є якоюсь предметною діяльністю, а виступають, скоріше, як своєрідний внутрішній план будь-якої іншої діяльності людини. Створення умов, що сприяють тому, щоб при засвоєнні будь-якого компонента змісту освіти

розвивалася сфера особистісних функцій індивіда, – мета особистісно орієнтованої освіти.

Динамічний розвиток суспільства вимагає формування яскравої, індивідуальної, прагматичної, креативної і незалежної особистості, здатної орієнтуватись у соціумі, який швидко змінюється. Тому актуальність особистісно орієнтованого підходу визначається потребою суспільства. Орієнтація на особистість у процесі навчання спрямована на розвиток особистісного потенціалу, майбутню професійну самореалізацію, ініціативність, на розвиток здатності адаптуватись у складних соціальних і професійних умовах.

Перехід до особистісно орієнтованої парадигми освіти актуалізує відповідні їй методи, засоби, форми навчання. Вони мають обиратися таким чином, щоб кожен учень мав змогу проявити себе і свою неповторність, свої здібності. Потрібно надавати перевагу тим методам і формам, які залучають у навчальний процес усіх, але кожен робить індивідуальний внесок, відбувається обмін знаннями, ідеями, способами діяльності. Це співнавчання (колективне, групове, навчання у співпраці), де і педагог, і учень є рівноправними суб'єктами навчальної діяльності, розуміють, що вони роблять, рефлексують з приводу того, що вони знають, вміють і здійснюють. Сьогодні, коли обсяг інформації збільшився, дидактична функція педагога полягає не в передаванні знань, а в формуванні вмінь та навичок здобуття їх.

На початковому етапі ознайомлення з поняттям, активізації опорних знань та вмінь доцільно застосувати фронтальну форму організації навчальної діяльності. Учні разом учаться спостерігати, зіставляти, порівнювати. Колективне спілкування сприяє взаєморозумінню, а вміле й доречне слово вчителя надихає на співпрацю.

На етапі закріплення, корекції, контролю, узагальнення розширюється уявлення про досліджувану тему, розвивається вміння добирати засоби її вирішення. Парна та групова робота допоможе розв'язати певну проблему, дійти певного висновку, обґрунтувати рішення. Спілкуючись у групі учень не тільки вчиться сам, а й вчить інших. Тут панує високий рівень обміну інформацією, є

можливість висловитись кожному, набуваються вміння діалогічної взаємодії. Робота в малих групах будується на принципах рівноправності.

На етапі застосування здобутих знань розвивається комунікативне вміння створювати, проектувати явище. Виникає інтерес до знань, який спонукає самостійно знаходити джерела задоволення своїх природних нахилів, розкриває внутрішній потенціал кожного. Тому учні охоче об'єднуються в групи за інтересами, самостійно досліджують визначене кожному питання, добиваються результату, який об'єднується в кінцевий результат усієї групи. Працюючи в режимі постійного пошуку, учні розвивають мислення та уяву, набувають комунікативних навичок монологічного мовлення, проявляють творчі можливості. Саме тому навчання стає бажаним, бо на ньому в процесі дослідження розвивається мислення, створюються нові продукти, робляться висновки.

Для забезпечення особистісно орієнтованого підходу використовуються відповідні педагогічні технології, зокрема розвивального навчання, педагогіка співробітництва, ігрові технології, проблемного навчання, диференційованого та індивідуального навчання тощо. Вибір за вчителем, адже це завжди вибір стратегії, пріоритетів, системи взаємодії, тактики навчання, а також стилю роботи вчителя та учнів.

Загалом, модернізація освіти, орієнтація її на особистісно орієнтовану модель навчання, покликана забезпечити потреби різних суб'єктів освітнього процесу на різних ієрархічних рівнях, як-от:

- на рівні "суб'єкт – учень", особистісною потребою якого є отримання максимальної свободи в процесі набуття знань;
- на рівні "суб'єкт – учитель", професійною потребою якого є досягнення достатнього рівня успішності учнів і відповідно ефективності навчання;
- на рівні "суспільство в цілому", колективною потребою якого є отримання висококваліфікованих компетентних фахівців;

– на рівні "світова спільнота", яка у разі ефективної модернізації освітньої системи і пов'язаних з цим позитивних змін у політичній та економічній галузях приймає до своїх лав нову розвинену країну з її унікальним внеском.

Кожна з цих потреб окремо може бути задоволена різними шляхами, але в комплексі врахування цих пріоритетів можливе тільки за умови утвердження справжнього особистісного характеру освіти.

Джерела

1. Овчарук О. Компетентності як ключ до оновлення змісту освіти // Стратегія реформування освіти в Україні. – К.: "К.І.С.", 2003. – С. 22.
2. Освітні технології: Навчально-методичний посібник / О. М. Пехота, А. З. Кіктенко, О. М. Любарська та ін. / За заг. ред. О. М. Пехоти. – К.: А. С. К., 2001. – 256 с.
3. Пехота О. М. Особистісно орієнтована освіта і технології // Наукові праці МФ НаУКМА. Т. VII. – Миколаїв. – 2000. – С. 26-28.
4. Подмазін С. Особистісно-зорієнтована освіта. Особливий вид діяльності // Директор школи. Україна. — 2001. – № 3. – С. 93-95.
5. Пометун О. Компетентнісний підхід – найважливіший орієнтир розвитку сучасної школи // Рідна школа. – 2005. - № 1. – С. 65 – 69.
6. Родигіна І. Компетентнісно орієнтований підхід до навчання. – Х.: Видавнича група "Основа", 2005. – С. 28 – 29. – (Б-ка журн. "Управління школою").
7. Фасоля А. Компетентнісна освіта: вироблення умінь вирішувати проблеми / А. Фасоля // Українська мова і література в школі. – 2008. – № 2. – С. 21–26.

Слотницька І.В,

вчитель-методист української мови та літератури

Володимирецького районного колегіуму

РОЗВИТОК ОСОБИСТОСТІ ЯК ПРІОРИТЕТНИЙ НАПРЯМ ІДЕОЛОГІЇ СУЧАСНОЇ ШКОЛИ

Однією з тенденцій розвитку світових суспільних процесів є акцент на збільшення ролі людського фактору в будь-яких системах. Жодне суспільство не розвиватиметься гармонійно, якщо його члени не будуть задовольняти свої базові потреби, актуалізувати потенційні можливості та реалізовувати їх у процесі життєдіяльності.

За експертними прогнозами, у найближчому майбутньому найбільш затребуваними на ринку праці будуть уміння навчатися впродовж життя, критично мислити, ставити цілі та досягати їх, працювати в команді, спілкуватися в багатокультурному середовищі. Але українська школа не готує до цього.

Як і 10, 20, 50 років тому, пересічний український школяр отримує в школі суму знань. За останні роки ця сума дуже збільшилася, як і значно зріс загальний інформаційний потік у світі. Учні спроможні лише відтворювати знання, проте часто не отримують уміння застосовувати їх для вирішення життєвих проблем, тобто в них недостатньо сформовані вміння використовувати набуті знання для розв'язання практичних завдань, аналізу нестандартних ситуацій.

Спосіб навчання в сучасній українській школі не мотивує дітей до навчання, оскільки під час формування змісту освіти не враховуються індивідуальні особливості школярів, їх життєві плани.

Саме усвідомлення того, що українська школа не готує до успішної самореалізації в житті й український школяр отримує в школі здебільшого суму знань, привело до усвідомлення факту, що українській школі потрібна докорінна реформа, яка й почала впроваджуватися.

Виміром якості шкільної освіти має стати вміння школярів учитися.

Уміє вчитися той учень, який сам визначає мету діяльності або приймає ту, яку ставить учитель; виявляє зацікавленість навчанням, докладає вольових зусиль; організовує свою працю для досягнення результату; самостійно опановує потрібні знання; виконує в певній послідовності сенсорні, розумові чи практичні дії, прийоми, операції; усвідомлює свою діяльність і прагне її вдосконалити; володіє вміннями й навичками самоконтролю (*Педагогічна газета. – 2004. – №11. – С.2).*

Тому концепцією Нової української школи передбачається здобуття освіти на засадах компетентнісної та особистісно зорієнтованої моделей, у рамках яких школа має дбати не лише про навчання дитини (отримання нею суми знань), а найперше – про її гармонійний поступальний розвиток, при цьому забезпечуючи право на якісну освіту та максимально враховуючи здібності, потреби та інтереси кожного учня, на практиці реалізуючи принцип дитиноцентризму.

Модель освіти, що заснована на ідеях дитиноцентризму, передбачає максимальне наближення навчання і виховання конкретної дитини до її сутності, здібностей і життєвих планів, забезпечення морально-психологічного комфорту, відмови від орієнтації освітнього процесу на середнього школяра.

Ідеї дитиноцентризму є основою багатьох педагогічних систем та наукових теорій різних часів. Фундаментальне теоретичне осмислення дитиноцентризму здійснили Г. Ващенко, Д. Дьюї, А. Дістервег, Я. Коменський, В. Кремень, Я. Корчак, А. Макаренко, К. Роджерс, В. Сухомлинський, К. Ушинський та ін. У сучасній вітчизняній педагогіці ідеї дитиноцентризму знаходять своє відображення в працях І. Беха, О. Вишневського, І. Зязюна, В. Лозової, М. Левківського, О. Сухомлинської та ін. Так Джон Дьюї поставив дитину у центр педагогічної системи, вказуючи на те, що дитина – сонце, біля неї і повинна обертатися вся освіта; інтереси дитини стають цінностями освіти і основою організації усіх освітніх процесів; виховання та навчання дитини повинні проходити без примусу та натиску.

В основу педагогічної системи Марії Монтесорі покладена ідея гуманістичного вільного виховання. У центрі педагогіки Монтесорі – недопустимість насилля над дитиною; проблема саморозвитку дитини; створення спеціальної системи виховання та навчання, в якій центральну роль відіграє «підготовлене середовище» та своєрідний дидактичний матеріал; різновіковий підхід до виховання та навчання дітей; необхідність вивчення дитини педагогом задля сприяння її успішному «самобудівництву», її духовному розвитку.

У своїй роботі «Вік дитини» Елена Кей зазначила, що мета освіти – не передача знань, а гармонійний розвиток дитини на основі її задатків і життєвого досвіду. Нею сформульовано визначальний принцип нового виховання: «Виходячи з дитини».

Селестен Френе писав, що школа майбутнього буде орієнтована на дитину, наголошуючи на забезпеченні природного прагнення дитини до знань, створення сприятливих умов для саморозвитку, розвиток індивідуальних творчих можливостей дитини та потреби в самореалізації.

Принцип дитиноцентризму стає провідною ідеєю сучасної освіти й передбачає максимальне наближення навчання, виховання кожної дитини до її індивідуальних особливостей і обдарувань. Саме такий підхід дозволить дитині пізнати себе, розвинутися на основі власних здібностей і в дорослому віці максимально самореалізуватися.

Актуальними для Нової української школи є такі ідеї дитиноцентризму:

- відсутність адміністративного контролю, який обмежує свободу педагогічної творчості; активність учнів в освітньому процесі;
- орієнтація на інтереси та досвід учнів;
- створення навчального середовища, яке перетворює навчання на яскравий елемент життя дитини;
- практична спрямованість навчальної діяльності, взаємозв'язок особистого розвитку дитини з її практичним досвідом;

- відмова від орієнтації освітнього процесу на середнього школяра і обов'язкове врахування інтересів кожної дитини;
- виховання вільної незалежної особистості;
- забезпечення свободи і права дитини в усіх проявах її діяльності;
- урахування вікових та індивідуальних особливостей;
- забезпечення морально-психологічного комфорту дитини;
- упровадження шкільного самоврядування, що передбачає виховання гуманістичних та демократичних ідей і світогляду, необхідних сучасному суспільству;
- виховання «вільної, незалежної особистості», яка «запалюється любов'ю та керується розумом» (за Д. Дьюї).

Єдиним можливим варіантом збереження школи як інституту стає її поступове перетворення на своєрідний «центр управління польотами», де школяреві в першу чергу допомагають рухатися в індивідуальному темпі із залученням тих освітніх ресурсів, які необхідні для запланованої мети розвитку. З об'єкта освітньої діяльності школяр перетворюється на її суб'єкта, який має власну позицію з приводу свого розвитку, ставить власні навчальні цілі й планує, як їх досягнути; виступає в ролі замовника того чи іншого виду індивідуальної педагогічної підтримки й сам робить необхідні кроки для опанування індивідуальної освітньої програми; готовий відповідати за власні результати, уміє провести рефлексію набутого досвіду пізнавальної активності для того, щоб своєчасно коригувати свій освітній маршрут, свою освітню траєкторію; уміє критично мислити, співпрацювати, проявляти гнучкість і креативність, аналізувати власні навчальні стратегії, бути наполегливим, не боятися помилок і брати з них корисний досвід.

Відбувається зміщення акцентів.

✓ Орієнтація на учня (індивідуалізація навчання)

Кожна дитина неповторна, наділена від природи унікальними здібностями, талантами та можливостями. Нова українська школа ставить перед педагогами завдання виявляти нахили та здібності кожної дитини для цілеспрямованого розвитку.

Саме тому актуальність проблеми індивідуалізації навчання є беззаперечна. Орієнтація НУШ на учня передбачає врахування вікових особливостей фізичного, психічного, розумового розвитку дітей. Школярі навчатимуться справлятися зі стресами та напругою, адже педагогічні завдання слід вирішувати в атмосфері психологічного комфорту та підтримки. Нова українська школа сприятиме розкриттю потенціалу кожної дитини.

Індивідуалізація навчання в загальному розумінні розглядається як пристосування навчальних впливів до індивідуально-психологічних особливостей кожного учня, з одного боку, і створення сприятливих умов для розвитку спеціальних здібностей і можливостей учнів – з іншого. Навчальна діяльність у кінцевому підсумку повинна не просто дати людині суму знань, умінь і навичок, а сформувати її компетентності як самоздатність до оптимальних дій, ключовими питаннями тут є: забезпечення індивідуальної траєкторії навчання, врахування суб'єктного досвіду учня, його психофізіологічних особливостей, нахилів, прагнень, ціннісних орієнтацій, оволодіння навичками суб'єктної діяльності на всіх етапах навчального процесу: від цілевизначення до рефлексії, оцінки й корекції. В індивідуальній освітній програмі зазначають індивідуальні цілі вивчення предмета, графік проходження тем, здачі залікових робіт, плановані освітні результати, форми рефлексії та оцінки досягнень. «Відправною точкою» є конструювання школярем свого «бажаного образу». Маючи перелік рис, які хотів би бачити у своєму характері учень (пізнавальних, творчих, діяльнісних, комунікативних тощо), дізнається, які з них можна сформувати на основі вивчення предмета (теми, розділу). Наступний крок – визначення індивідуальних цілей та отримання відповіді на

сакраментальне: «А навіщо це мені? А що це мені дасть?» Сформульовані цілі визначають очікуваний результат навчання.

✓ «Ситуація успіху»

Ще одна невід’ємна складова сучасного уроку, яка сприяє особистісному зростанню, – створення позитивного настрою на роботу й під час неї, ситуації успіху, заохочення школярів до самостійності суджень і вибору шляхів досягнення цілей, підтримка найменших зрушень у розвитку.

Саме індивідуалізація навчання дає можливість створювати ситуації успіху в навчанні для учнів із різними рівнями навчальних можливостей, саме вона створює умови за яких школяр вірить у свої сили. А це стимулює дитину на пошуки нових знань, викликає прагнення до досягнення все нових і нових успіхів у навчанні.

У процесі індивідуалізації навчально-пізнавальної діяльності завдання, що пропонується учню, є доступним, посильним; розв’язуючи його, дитина може показати свої здібності, розкрити потенційні можливості й (що важливо!) не матиме страху перед майбутньою роботою.

Поряд із оцінюванням (виставленням оцінки за виконане завдання, роботу) усе більшої ваги набуває поцінування (позитивна (і тільки!) оцінка процесу навчання: прагнень, намагань учня, вдало обраних форм діяльності тощо).

✓ Від суми знань – до вироблення компетентностей

Знаннева парадигма освіти (тобто орієнтація насамперед на знання, уміння і навички) вичерпала себе. Адже, по-перше, людина не може володіти всіма знаннями (та й чи є в цьому потреба?); по-друге, обсяг знань із певної галузівупродовж життя однієї людини збільшується в кілька разів. Тому єдине, чого варто навчити, – це уміння вчитися та способів здобуття знань. Аби бути конкурентоспроможною в нинішньому світі, особистість повинна володіти компетентностями – предметними та ключовими, – складниками яких є не лише знання, уміння й навички, а й ставлення та цінності. Визнання компетентнісного підходу провідним у навчанні передбачає зміщення акцентів зі знаннєвого на діяльнісний освітній результат. З огляду на суть зазначеного підходу, знання

мають бути інструментом у розв'язанні життєвих проблем, засобом особистісного розвитку, соціалізації учнів, успішного професійного становлення, облаштування особистого життя. Тому зміст навчального матеріалу визначено з огляду на корисність, потрібність його за межами школи.

Зауважимо, що в сукупності функцій системотвірною є діяльнісна функція, оскільки компетентність виявляється в умінні розв'язувати проблеми (проблемні завдання у певній предметній галузі), проєктувати власну діяльність, що вирізняється якістю й результативністю. Одним із завдань компетентно спрямованої освіти є розвиток холістичного мислення (холістичне мислення (від англ.— holistic) — це «вміння мислити масштабно, щоб бачити проблему цілісно в контексті її оточення і пов'язувати багато дрібних деталей»), уміння розуміти широкий, а іноді й глобальний контекст проблем. Як одержати доступ до інформаційних відомостей про світ і як сформувані уміння послідовно викладати й організувати ці відомості? Ця проблема стосується кожного громадянина нового тисячоліття. Наші знання, роз'єднані, роздроблені за дисциплінарними галузями, глибоко неадекватні для осягнення проблем, стають глобальнішими, полідисциплінарними, багатовимірними.

✓ **Учень – суб'єкт навчання**

Акцент зміщується з процесу передачі знань на їх набуття: учень визначає зміст, цілі, форми діяльності, рефлексує та оцінює її, тобто стає суб'єктом діяльності; учиться самостійно здобувати і застосовувати знання; учитель спирається на суб'єктний досвід особистості, тобто визначає ціннісно-сміслову ставлення до виучуваного. Опертя на особистісні смисли учня у виучуваному матеріалі підвищують рівень його зацікавлення. Інтерес спонукає до інтенсифікації праці, що підсилюється ситуацією успіху як обов'язковою умовою ОЗОН. Якщо учень більше читає, він більше знає, і, врешті, отримує кращі знання й оцінки. Коло замкнулося. Тільки шлях пролягає через роботу самого учня, формування його внутрішніх структур.

Особистість є складною системою, здатною до самоорганізації й саморозвитку на основі індивідуальної вродженої програми. Тому найбільшим

благом для учня буде розвиток за власною програмою (на урок, семестр, навчальний рік).

Відчути себе «творцем власної долі» учень зможе за умови активної участі в проєктуванні, організації та контролі навчальної діяльності.

1. Щодо кінцевого результату: кожен сам обирає рівень домагань, оцінку, яку хотілося б отримати в результаті опрацювання матеріалу.

2. У складанні та обговоренні плану роботи. Навіть запропонований учителем план сприймається (і приймається!) як власний, якщо учневі була надана можливість внесення коректив: «Я ж погодився з ним!»

3. У виборі способів навчальної діяльності, пропорованих завдань та шляхів їх розв'язання. Варіативність стосується як фіксації нового матеріалу (схема, план, тези, опорний чи розгорнутий конспект, таблиця і т.д.), так і відповідей на поставлені запитання (усно чи письмово, за опорним конспектом чи без нього і т.п.), домашніх завдань.

4. У залученні до контролю та оцінювання через самоконтроль, взаємоопитування, аналіз відповідей товаришів, самооцінку й зіставлення її з оцінкою вчителя та наперед заданим зразком.

Рефлексія учня над власною діяльністю є надзвичайно важливою складовою навчання. Як і оцінювання школяра, коли аналізуються досягнення (чи недосагнення) поставлених цілей, шлях до мети та причини неспіху (якщо такий був), результати зіставляються не тільки з планованими, а й з попереднім рівнем досягнень.

✓ Суб'єкт-суб'єктні відносини в системі "вчитель – учень".

Безумовно, будь-яке навчання спрямоване на особистість та її розвиток. Питання в іншому: а яка роль особистості в цьому процесі? Якою мірою учень може впливати на власну навчальну діяльність – визначати зміст, способи опрацювання матеріалу, темп, стиль тощо? Що для вчителя первинне: знання й уміння (тобто засвоєння програми) чи розвиток свого вихованця?

Розвиток особистості є насамперед і в основному саморозвитком. Відповідно, виховання – самовихованням, а навчання – самонавчанням. Роль

учителя – допомогти особистості у виробленні стилю та способів пізнавальної діяльності, визначенні схильностей і здібностей. Це потребує від нього умінь працювати відповідно до вимог ХХІ століття, до його швидкоплинних динамічних процесів та складностей за окремими навчальними траєкторіями, у рамках індивідуальних дослідницьких проєктів.

Учитель спирається на суб'єктний досвід учня (з'ясовує його ціннісне ставлення до виучуваного матеріалу і на цьому ґрунті вибудовує мотивацію, планує діяльність); організовує навчання на суб'єкт-суб'єктній основі (надає учневі змогу самостійно вибирати зміст занять, цілі, форми опрацювання навчального матеріалу, оволодіння діяльними вміннями (цілевизначення, планування, рефлексії, оцінювання); забезпечує діяльній підхід до організації навчального процесу (учень вчиться самостійно здобувати і застосовувати знання).

Головна відмінність сучасного вчителя полягає в тому, що він прагне глибше пізнати свого учня, побачити його особисті прагнення, уподобання, можливості, мету, виявити прогалини і допомогти вибудувати індивідуальну траєкторію навчання. Учитель стає тьютором, а завдання тьютора – супроводжувати освітній процес «від початку і до кінця»: десь він контролює, десь підтримує, десь мотивує.

✓ **Форми й методи організації навчальної діяльності**

мають створювати умови для самореалізації особистості; забезпечувати перетворення учня на суб'єкт навчальної діяльності; сприяти побудові навчального процесу на основі суб'єкт-суб'єктних відносин і відповідати таким вимогам, як-от: діалогічність, діяльній характер, спрямованість на індивідуальний розвиток учня, забезпечення школярам свободи вибору в навчанні.

Важливо усвідомити, що, упроваджуючи особистісно зорієнтоване та компетентнісне навчання, ми дбаємо не про знання, уміння і навички, не про оцінки як критерій успішності чи неуспішності навчання, а про

розвиток особистості. Знання, уміння й навички будуть, але як результат розвитку (реалізації особистістю свого потенціалу, підвищення зацікавленості предметом тощо), а не навпаки.

Отже, у центрі навчання в Новій українській школі є особистість учня, його потреби, мотиви, попередній досвід, здібності, активність, інтелект, індивідуально-психологічні особливості, ціннісні орієнтири, отже, навчання є антропоцентричним за метою, змістом і формами організації, усі методичні рішення спричинюються особистістю того, хто навчається. Особистісно-орієнтована модель освіти передбачає створення умов для розвитку гармонійної, морально досконалої, соціально активної, професійно компетентної й саморозвивальної особистості шляхом активізації її внутрішніх резервів; вибір учнем шляхів, методів, засобів, навіть партнера навчання – учителя; єдність внутрішніх (пізнавальний) і зовнішніх (досягнення) мотивів; рівноправні, довірливі, суб'єкт-суб'єктні стосунки з педагогом; формування компетентностей і розвиток особистості в цілому.

Самчук І.Т.,

*вчитель-методист української мови та
літератури Гоцанської районної гімназії*

ВИДИ РОБІТ НА ЕТАПІ МОТИВАЦІЇ

Мотиви – головні сили,

що рухають дидактичний процес.

Вони посідають перше місце серед факторів,

що визначають його продуктивність.

І. Підласий

Практика роботи в школі, особливо з сучасними дітьми, в яких мало бажання вчитися, спонукала замислитися над питаннями: чому одні учні охоче йдуть до школи, а інші відмовляються вчитися й прогулюють уроки? чому хтось успішно вписується в шкільний соціум, а в когось у школі суцільні проблеми? як зробити урок не лише пізнавальним, інформативним, але й підтримувати у дітей зацікавленість предметом, бажання вчитися, зробити урок цікавим, підвищити у школярів мотивацію до навчання?

Шукаючи відповідь на ці питання, я дійшла висновку, що зацікавити, вмотивувати учнів до вивчення теми можна шляхом уникнення одноманітності, шаблонності в роботі, використання таких форм, методів навчання, які збуджують пізнавальний інтерес і стимулюють самостійне мислення школярів.

Мотивація – сукупність внутрішніх і зовнішніх рушійних сил, мотивів, що спонукають до діяльності, на досягнення певних цілей.

Мотиви можуть бути різними (економічними, соціальними, особистими, пізнавальними тощо), але вони виникають лише в процесі складної внутрішньої психічної діяльності людини. Ми, педагоги, прагнемо використати всі мотиви для того, щоб забезпечити залучення учнів до навчання, але переважно зосереджуємо свої зусилля на формуванні пізнавальних мотивів, тобто таких, що викликані інтересом до процесу навчання.

Але проблема в тому, що не можна зовні у формувати мотиви, на що сподіваються багато педагогів. Мотив – складне психічне утворення, яке повинен побудувати сам суб'єкт. Вчителі не можуть формувати мотиви. Вони лише можуть вплинути на формування в учнів мотиваторів (інтересів, схильностей, моральних норм, життєвих принципів тощо), які використовуватимуться ними (учнями) для самоформування мотивів. Маємо це знати і враховувати в роботі.

Важливими в цьому плані є всі етапи уроку, адже на кожному з них діти працюють, і вчителю потрібно спонукати їх до діяльності, щоб їм було цікаво, пізнавально й корисно. Урок має бути побудований так, щоб усі його етапи були

логічно пов'язаними та емоційними. Залежно від змісту уроку вчитель організовує певний етап навчальної діяльності і формує відповідну мотивацію.

На *першому етапі* вчитель забезпечує мотивацію початку роботи (первинну мотивацію).

Другий етап — мотивація виконання роботи, підсилення первинної мотивації.

Третій етап — мотивація завершення уроку – результативність роботи, постановка цілей на майбутнє.

Для досягнення необхідного результату можна використовувати різноманітні прийоми розвитку пізнавальних мотивів різними шляхами: бесіди, створення проблемної ситуації, використання технологій «мозкова атака», "незакінчене речення», "мікрофон", виготовлення саморобних наочних посібників, створення ситуації успіху, використання пізнавальних ігор та ігрових ситуацій тощо.

Особливо важливим є перший етап уроку, мотиваційний, завдання якого – налаштувати дітей на роботу, збудити пізнавальний інтерес, щоб вони працювали не для оцінки, а з внутрішнього бажання.

Перефразовуючи відомий вислів, на практиці впевнилась: як почнеш урок, так він і пройде. Тому раджу з самого початку уроку створити такий робочий настрій у класі, щоб усі відчували об'єктивну потребу у внутрішній готовності сприйняти навчальну інформацію та діяти в ній.

Перш ніж розпочати роботу з навчальним матеріалом, з'ясовую, з яким настроєм діти прийшли на урок, дбаю про забезпечення позитивних емоцій, даю всім відчувати, що вони цікаві мені не як носії знань про дати, факти, імена, а як особистості, співрозмовники.

У робочому арсеналі вчителя повинні бути такі форми та методи організації уроку, які б з'ясували емоційну готовність учня, подбали про забезпечення позитивних емоцій, створили сприятливу атмосферу, налаштували б дітей на плідну роботу. Практикую різні форми роботи: кольоровий (графічний, словесний) настрій; обмін усмішками, побажаннями і

компліментами; незакінчене речення; передбачення; асоціювання тощо.

На цьому етапі відводжу час на роботу з суб'єктивним досвідом. Це складно, адже я як учитель розраховую, що учні з нетерпінням очікують нашої зустрічі. Але ж вони приходять на заняття зі своїми думками, почуттями, зі своїм одвічним: а навіщо це мені потрібно? Попри це, намагаюся зацікавити учнів і в такий спосіб спонукаю до роботи. Намагаюся, щоб на початку уроку учні зрозуміли, що корисного і нового вони дізнаються на ньому, де може застосовувати набуті знання. Тут учитель може використати кілька видів спонукання учнів до навчальної діяльності:

- активізувати мотиви, що виникли на попередніх заняттях;
- збудити мотиви незадоволеності своїми результатами;
- посилити мотиви орієнтації на попередню діяльність;
- посилити мотиви здивування, зацікавленості.

Мотивація буде суттєвішою, якщо учні зіштовхнуться з індивідуальними проблемами матеріалу. Педагогічні дослідження підтверджують, що найвищих результатів досягають ті учні, в яких учитель позитивно оцінює навіть незначні успіхи. Важче навчатися тим, кому вчитель лише вказує на помилки та недоліки і кого дуже рідко хвалить. І, звичайно, найнижча успішність у тих дітей, яким учитель взагалі не повідомляє про їх успіхи на уроці.

Мотивація на уроках української літератури – це потреби, інтереси, прагнення, емоції, переконання, ідеали, установки, які спонукають учня до діяльності. Мотивація сприяє появі в учнів навчальної ініціативи й любові до предмета, спонукає їх діяти з максимальною енергією в різних навчальних ситуаціях. Висловлюючись образно, мотивацію в навчанні ми можемо вважати вершиною під назвою УСПІХ.

Тепер перейдемо до практики і розглянемо приклади мотиваційних завдань. Найпростішим і відомим кожному вчителю є *прийом бесіди чи розповіді*.

В 11 класі, приступаючи до вивчення творчості Миколи Хвильового (Микола Хвильовий: життєвий і творчий шлях. Новела "Я (Романтика)", урок

починаю так:

*Направо Польща,
Наліво Москва,
А просто – шибениця.
Заблудилася
Серед трьох сосен
Українська душа.
Г. Шкурупій*

Понад п'ятдесят років його називали одним із найзапекліших «ворогів народу». А він « безумно любив Україну», хотів розбудити українську інтелігенцію та поставити їх попереду нації. Чому в свої сорок років він вирішив покінчити з своїм життям? Про трагізм життєвої долі Миколи Хвильового та його героїв поговоримо сьогодні на уроці.

Вивчаючи творчість Василя Стуса в 11 класі («Народе мій, до тебе я ще верну». Життєвий і творчий шлях Василя Стуса"), з-посеред багатьох прийомів часто обираю цей. Як показує практика, він сильно впливає на учнів.

Указ

Президента України

Про присвоєння Василю Стусу звання Герой України.

За незламність духу, жертовне служіння Україні й національній ідеї, високі гуманістичні ідеали творчості

Постановляю:

Присвоїти звання Герой України з удостоєнням ордена Держави Стусу Василю Семеновичу – поетові-правозахисникові (помертню).

м. Київ. Президент України

В.А.Ющенко.

Василь Стус як дзеркало української незалежності. З життям і творчістю цього поета ми ознайомимося з вами на уроці, а також у позаурочний час.

Творчість Івана Франка в 10 класі починаю оцінкою його творчості М.Коцюбинським й одночасною демонстрацією портрета поета: *"Перед вами портрет Франка. Те, що ви бачите, хотів би трохи доповнити. Невеликий, хоч сильний мужчина. Високе чоло, сірі, трохи холодні очі, в лініях бороди щось енергічне, уперте. Рудувате волосся непокірливо пнеться, вуси стирчать. Скромно одягнений, він тихий і непомітний, поки мовчить. А заговорить — і вас здивує, як ця невисока фігура росте й росте перед вами, мов у казці. Вам стане тепло й ясно од світла його очей, а його мова здається не словом, а сталлю, що б'є об креміль і сипле іскри.*

Сильна, уперта натура, яка цілою вийшла з життєвського бою!

Не можу забути одного образу, який вривавсь мені у пам'ять. Се було два роки назад, коли я востаннє бачився з ним. В своїй убогій хаті сидів він за столом босий і плів рибацькі сіті, як бідний апостол. Плів сіті й писав поему «Мойсей». Не знаю, чи попалася риба у його сіті, але душу мою він полонив своєю поемою".

Хочеться вірити, звертаюся до учнів, що й вас зацікавить постать цієї незвичайної людини, цього велетня в нашій літературі.

Сприяє мотивації до вивчення української літератури використання елементів інсценізації художніх творів, перегляд відеороликів, мультимедійних презентацій, бук трейлерів, фрагментів кінофільмів із наступним обміном враженнями від прочитаного й побаченого, порівняльний аналіз літературного твору та твору кіномистецтва, складання карти-подорожі тощо.

Мотивація є фактором, що сприяє формуванню компетентностей здобувачів освіти. Саме тому мотиваційний етап на уроках літератури – це потреби, інтереси, ідеали, які спонукають учнів до діяльності.

Цікавим є прийом «передбачення». Наприклад, перед вивченням оповідання Євгена Гуцала «Лось» можна зачитати уривок від слів: «... Лось знав, що то тріщить стара гілляка на дубі...» до слів: «Чим далі біг, тим більшим сповнювався острахом». Далі – прийом передбачення.

Швидко отримати думки дітей з приводу певних фактів допоможе прийом

«мікрофон». Так, під час вивчення поезії «Різдво» Богдана-Ігоря Антонича на початку уроку учні продовжують речення: «Від свята Різдва я чекаю...» (розповідають про канікули, веселі розваги, дарунки, солодоші). Ця вправа пов'язує навчальний матеріал з особистим досвідом кожного учня, впливає на їхні почуття, емоції. Вчитель пояснює значення слова «Різдво» і значення свята – народження Ісуса Христа, Сина Божого, Спасителя людства, а також зміст цього свята. Пропонує розкрити духовне значення Різдва для кожної людини, ознайомившись із віршем Антонича.

Збуджують пізнавальний інтерес і стимулюють самостійне мислення школярів також різноманітні *лінгвістичні ігри*, тому що вони зацікавлюють дітей, індивідуалізують навчання, розвивають пам'ять, увагу, вміння порівнювати виучувані явища. До того ж, школярів лінгвістичні ігри певною мірою активізують. Це може бути лінгвістична загадка, ребус, мовна чи літературна дуель тощо.

Досить цікавою формою роботи на етапі мотивації є кроссенси – головоломки нового покоління, побудовані на асоціаціях. Слово «кроссенс» означає «перетин значень» і придумане за аналогією до слова «кросворд».

Отже, шукаючи відповіді на запитання, як же підвищити мотивацію учнів до навчання, робимо висновок, що зацікавити, вмотивувати можна шляхом уникнення одноманітності й шаблонності в роботі, використання таких форм, методів навчання, які збуджують пізнавальний інтерес і стимулюють самостійне мислення.

Здійснення мотивації впливає з необхідності будувати освітній процес таким чином, щоб його методика орієнтувалась на якомога глибше проникнення у внутрішній світ учня, мала на меті пробуджувати і розвивати в ній здібності і нахили.

Стасюк Світлана Яронівна,
старший учитель української мови і літератури
Рівненської ЗОШ І–ІІІ ступенів № 8
Рівненської міської ради

РОБОТА З «ПАПКАМИ УСПІХУ» НА ОСОБИСТІСНО ЗОРІЄНТОВАНО УРОЦІ

Як приємно йти вулицею і бачити усміхнені обличчя перехожих. Іноді щира посмішка незнайомої тобі людини зігріває серце. Як зробити так, щоб усі дорослі випромінювали радість і були щасливими? Відповідь дуже проста: навчити дитину радіти невеличкому успіху, якого вони досягають щодня, бо «кожний малий успіх є сходинкою до наступного, більшого» (Іржі Томан).

Завдання вчителя – зберегти дитяче бажання пізнавати. У дитинстві майже ні в кого не виникало сумнівів щодо існування чогось нездійсненого і неможливого. Важливо, щоб така віра в успіх залишилася на все доросле життя.

На думку відомого педагога Шаталова, всі діти талановиті, але обов'язково потрібно забрати почуття страху із душі учня, зробити школяра розкутим, вільним, упевненим у своїх силах. Це дуже клопітка праця, адже щоразу педагог має помічати і відповідним чином оцінювати кожен маленький, але успішний крок на шляху до виконання завдання, акцентувати увагу на активності учня під час усних відповідей і класних дискусій. Помітивши щось цінне в учневі, прямо сказати йому про це чи записати у його зошиті. Діти хочуть чути про свої сильні сторони часто і детально.

Можливість розпізнавати і говорити про сильні сторони учня – могутнє знаряддя в руках учителя, яке допомагає стимулювати навчальну працю учня і розвиває його самоповагу.

Необхідно обов'язково демонструвати віру в учнів. Казати їм про те, що впевнені в їхньому потенціалі. Нікому ще не зашкодила «емоційна пестливість»,

тобто, констатація будь-якого, навіть незначного успіху, навіювання дитині віри в себе.

Відомі педагоги переконані, що обов'язково варто занотовувати повідомлення про свої досягнення. Можна порадити учням вести «Альбоми досягнень», у яких були б представлені здобутки у навчанні і самостійна творчість. Туди варто записувати вдало вирішені завдання, особисті враження від прочитаних книжок, твори й обов'язково – схвальні зауваження вчителя.

Члени науково-дослідницької лабораторії ОЗОН, яка працювала при Рівненському ОППО, пропонують створити учнівські «папки успіху», адже більшість фахівців роблять висновки, що досягає успіху та людина, яка вже має певний успіх. І це цілком закономірно, оскільки вірить вона в себе, у свої сили. Для неї кожний малий успіх є сходинкою до наступного, більшого. Той, хто не звідав ніякого успіху, не має таких можливостей. Це виявляється вже з перших років навчання в школі. Ті учні, що досягають у навчанні гарних результатів, успішно закінчують школу, а ті, хто не зазнав успіху, не вірить у свої сили, здебільшого змиряються зі своєю роллю невстигаючого і з великими труднощами «переповзають» з класу в клас, а нерідко опиняються і поза школою. Тому завдання вчителів – дати можливість відчувати успіх, віру в себе і слабким учням.

Відомий педагог, психолог Іржі Томан переконаний, що справа, яка вам вдалася, сама по собі не така важлива, як той факт, що ви досягли успіху. Це вселяє у вас упевненість, віру в свої сили. Тому намагайтеся частіше згадувати минулий успіх і, головне, пам'ятайте почуття, які ви пережили при цьому. Це створює певну «атмосферу, звичку успіху». За кожною наступною удачею згадуйте про попередні і таким чином зміцнюйте почуття впевненості в собі.

Працюючи з учнівськими «папками успіху», вчителі Рівненської ЗОШ №8 схвально висловлюються щодо впровадження цієї ідеї:

«Оформлення папки успіху позитивно впливає на навчальну діяльність, підвищує інтерес учня до вивчення того чи іншого предмета, сприяє росту в навчанні, формує вміння самостійно працювати з художньою літературою. Переконана, що робота з папкою успіху спонукає до покращення результативності знань, удосконалення себе як особистості, бо ОЗОН – це Особливі Знання Особистості в Навчанні» (Шевчук Інна Зиновіївна, вчителька української мови і літератури);

«Папка успіху допомагає дитині побачити свої успіхи, проаналізувати зроблене, намітити нові цілі, щоб покращити свої вміння з того чи іншого предмета. Періодично переглядаючи свої успіхи, учень відчуває свою значущість, відчувається впевненішим. Думаю, що папка успіху дозволяє побачити кожну дитину як індивідуальність, виокремити зі спільноти як яскраву й успішну особистість» (Будько Алла Володимирівна, вчителька математики);

«Подобається ідея створення папок успіху, але це дуже клопітка справа. Добре, що матеріал папки може прислужитися під час проведення батьківських зборів, а ще це гарна інформація про дитину, яку можна використати під час презентації учня на різних конкурсах. Папка успіху – це стимул до росту. Гарна пам'ять про діяльність у школі. Можна продемонструвати родичам» (Челяда Олександра Теодозіївна, вчителька географії);

«Підтримую ідею створення папок успіху. Якщо дитині все вдаватиметься, то навчання буде пов'язане з відчуттям успіху. А успіх – найважливіший фактор позитивного ставлення до занять» (Гаврильчик Жанна Олександрівна, шкільний психолог);

«Кожна дитина має можливість побачити позитивні результати своєї праці, виявити власну творчість в її оформленні. Учитель має змогу побачити

здібності учнів, про які раніше не знав. Важливо і те, що, гортаючи папку успіху, можна оглянутися назад, простежити за самореалізацією і поставити цілі, спланувати подальшу роботу. Папка успіху – це поштовх до творчої праці» (Бондарчук Тетяна, вчитель світової літератури);

«Протягом трьох років моя папка успіху мала найвищий рейтинг і тому була визнана найкращою в класі. Щодня я фіксувала маленькі успіхи та створювала ілюстрації. Було дуже приємно, що у моїй папці найбільше матеріалів, і тому журі з-поміж інших папок обирало саме мою. Кожен з моїх однокласників радів та хотів перемогти, тому гарно оформляв своє портфоліо. Особливо готувалися до презентації папок, коли визначали призові місця. Пам'ятаю, з яким хвилюванням я отримувала свою першу відзнаку за папку успіху. Папки моїх однокласників були цікаві, кожна по-своєму особлива. Нова яскрава історія відкривалася, коли я гортала папки своїх подруг. Там зберігалися малюнки, подяки, грамоти, а на окремих аркушах записані дати, коли ти був найуспішнішим. Вважаю, що папка успіху – це дуже потрібна річ для кожного старанного школяра, вона стимулює до росту. Переглядаючи своє портфоліо знову і знову, я завжди могла покращити свій настрій» (Рудик Анастасія, учениця 8 – Б класу);

«Вивчаючи матеріал папки, вчитель бачить дитину з різних сторін, її успіхи з інших предметів. Дуже багатий матеріал для використання на батьківських зборах. Стимул далі розвиватися, щоб мати успіхи з інших предметів. Оформлення папки успіху – це можливість кожної дитини бути почутою, адже з дітьми так мало спілкуються. Звичайно, це при умові співпраці з небайдужим учителем, який добросовісно буде стежити за рубрикою папки «Мої роздуми. Запитання до вчителя. Листи». Переконана, якщо у кожного учня буде своя папка успіху, то педагогічно запущених дітей не побачимо» (Барабаш Світлана Іванівна, вчитель початкових класів).

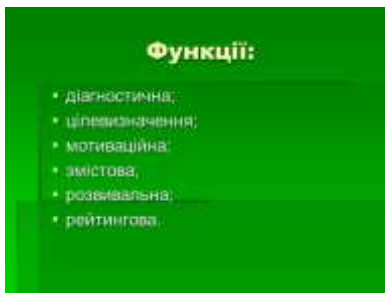
Ознайомившись із відгуками про папки успіху, переконуємося, що ідея створення таких портфоліо заслуговує на загальне схвалення і поступове впровадження в освітній процес. Звичайно, щоб мати позитивний результат при

роботі з папками успіху, необхідно повірити у правильність вибраного шляху й не боятися перешкод, адже не помиляється тільки той, хто не працює. І доречно згадати слова відомого вченого Б. Холдейна: «Вчіться більше на своїх успіхах, ніж на невдачах». Аналізуючи будь-яку завершену справу, ми повинні з'ясувати, де вчинили правильно, а де схибили. Усвідомивши помилки, намагатися їх уникати надалі. При цьому думки про невдачу викинути з голови і займатися краще аналізом методики виконання успішно завершених справ, щоб убезпечити себе від невдач у майбутньому.

Вражає лаконічне і точне висловлювання психолога А. С. Белкіна, що успіх – це радість. Головний зміст діяльності вчителя полягає в тому, щоб створити кожному вихованцеві ситуацію успіху. Тут важливо розділити поняття: «успіх» і «ситуація успіху». Ситуація – сукупність умов, що забезпечують успіх, а сам успіх – результат такої ситуації. Ситуація – це те, що здатний організувати вчитель: переживання ж радості, успіху – дещо більш суб'єктивне, значною мірою приховане від стороннього погляду. Завдання вчителя в тому й полягає, щоб дати кожному зі своїх вихованців можливість пережити радість досягнення, усвідомити свої можливості, повірити в себе.

Успіх може бути короткочасним, частим і довготривалим, хвилиним, стійким, значним, пов'язаним з усім життям і діяльністю дитини. Усе залежить від того, як ситуація успіху закріплена, триває, що лежить в її основі.

Із психологічного погляду, успіх – це переживання стану радості, задоволення від того, що результат, до якого особистість прагнула у своїй діяльності, або збігся з її очікуваннями, сподіваннями (з рівнем прагнень), або перевершив їх. На основі цього стану можуть сформуватися нові, сильніші мотиви діяльності, змінюється рівень самооцінки, самоповаги. У тому разі, коли успіх стає стійким, постійним, може розпочатися своєрідна ланцюгова реакція, що звільняє колосальні, приховані до певного часу можливості особистості, які містять величезний заряд людської духовної енергії.

Із педагогічного погляду, ситуація успіху – це таке цілеспрямоване, організоване поєднання умов, за яких створюється можливість досягти значних результатів у діяльності як окремої особистості, так і колективу в цілому. Важливо підкреслити, що в

педагогічному розумінні – це результат продуманої підготовленої стратегії, тактики вчителя, сім’ї... Однією з таких ситуацій, яка приведе до успіху, це створення «папки успіху».

У своєму посібнику «Методика особистісно орієнтованого навчання «Як навчати всіх по-різному? » відомий педагог А.Хуторський пропонує своє бачення «портфеля досягнень». Він зазначає, що, навчаючись у школі, кожен учень створює певну освітню продукцію. Адже він не просто вивчає визначені предмети і теми, а пропонує свої ідеї, складає вірші, розробляє моделі, конструює вироби, необхідні для освітнього процесу. Цього вимагає принцип продуктивності навчання – головний принцип особистісно зорієнтованого навчання. Це відбувається, якщо одним із елементів навчальної системи обов’язково використовується поняття «портфель досягнень».

Назва такого «портфеля» і форма його представлення може бути найрізноманітнішою: творча книга, щоденник досягнень, web-сторінка учня, портфоліо і т. д. Але мета одна – такий «портфель досягнень» є способом фіксації (або демонстрації) створених учнем освітніх напрацювань.

Структура «портфеля досягнень», на думку А. Хуторського, визначається відповідно до структури індивідуальної освітньої програми. Для кожного навчального предмета чи освітньої галузі, а також на основі загальнопредметних напрямків діяльності планується, що учень буде створювати освітні роботи

різного об’єму. Коли проходить певний час і виріб учнем створений, у визначеному місці освітньої програми, наприклад, в правій колонці, робиться

відповідний запис. У цьому випадку індивідуальна освітня програма об'єднується з «портфелем досягнень».

Більш дієвою формою «портфеля досягнень» є його індивідуальне виконання, наприклад, у формі учнівських творчих книжок або вчительського журналу досягнень. У цьому випадку досягнення записуються учнями або вчителем, як тільки вони виникли. Пропонуємо орієнтовні рубрики: «Я й моя родина», «Я й література», «Мої плани», «Читацький щоденник», «Копії статей», «Повідомлення» тощо.

Записи в журнал молодших школярів робляться зі слів самих учнів. Наприклад, в кінці занять діти відповідають на рефлексивні запитання: Що у мене сьогодні вийшло найкраще? Чого я досягнув? Результати записуються вчителем у журнал досягнень.

Відомий педагог А. Хуторський у своєму посібнику пропонує декілька записів із журналу особистих досягнень, де кожному учневі виділена окрема сторінка. Вчителі різних предметів роблять у цьому журналі записи досягнень учнів. Цей журнал можна назвати «Досягнення учнів нашого класу».

Вміст «портфеля» – це не тільки перелік зайнятих учнем місць, отриманих оцінок, грамот чи призів тощо. Все це лише формальне відображення освітніх досягнень, їх оцінка. У «портфелі досягнень» вказуються змістовні результати учня. Наприклад, запропонована учнем ідея або принцип розв'язання математичних задач, створений новий підхід при вивченні певного історичного явища, анотація природознавчого наукового дослідження, опис виробу.

Кількість і детальність опису досягнень учня в його портфелі визначаються його цілями та інтересами, вчительськими орієнтирами. Наприклад, учитель може в кінці уроку запропонувати учням написати у своїх творчих портфелях-книжках, що кожному з них вдалося створити за минулий урок або весь навчальний день. У «портфель досягнень» записуються вагомі досягнення учня, такі, як виконане дослідження або результати багатомісячного проекту.

«Портфель досягнень» є предметом рефлексивної діяльності і самооцінки учня в кінці навчального семестру чи року. «Журнал особистих досягнень» разом із «портфелем досягнень учнів» використовується вчителем для підведення підсумків навчальних досягнень.

Завдання вчителя сьогодні – це виховання гармонійно розвиненої особистості, готової повноцінно жити й працювати в сучасному суспільстві. Щоб знайти своє покликання, варто почати зі створення «папки успіху», яка

організована таким

чином, що допоможе кожній людині пізнати себе, розвинути самостійність, активність, ініціативу.

Звичайно, це дуже клопітка справа, яка потребує додаткових зусиль і часу. Однак, у багатьох школах

уже шість років учні наповнюють свою папку все новими і новими матеріалами. Члени лабораторії діляться своїми знахідками, допомагають один одному у вирішенні певних проблем. Про створення «папки успіху» схвально відгукується керівництво шкіл, колеги, учні, батьки.

Щоб бути успішним, кожна людина має відчувати ґрунт під ногами, тобто основу, яка триматиме, на яку можна обпертися, яка даватиме позитивну енергетику для подальшої праці. Є багато прикладів, коли учні, наповнюючи «папку успіху» матеріалами, відкривають у собі певні можливості,

про які раніше не знали. Виходить так званий шлях росту. Точка відліку.

*Хто не йде вперед,
Іде назад:
Стану нерухомості не існує.
Праця – найкращий шлях до того,
Щоб любити життя.*

Е. Ренат

Звичайно, від учителя залежить, чи будуть учні працювати над «Папкою успіху». Вдало продумана перша розмова про «папку успіху» - це вже половина успіху. Хто хоче більше дізнатися про створення «папки успіху», пропонуємо ознайомитися з працями Фасолі А.М.

Ніщо так не спонукає, як власний приклад учителя, тому необхідно і кожному вчителю створити свою «папку успіху», тобто портфоліо вчителя.

Чимало педагогів керують сьогодні укладанням учнівських мовних портфоліо (якщо не кожного з учнів, то найбільш здібних старшокласників) або портфоліо свого класу (як класні керівники). Хтось робить це з власної ініціативи, хтось – за «порадою» районного або шкільного керівництва. Так чи інакше, але до створення професійного учительського портфоліо освітяни підійшли впритул.

Термін «портфоліо» має кілька тлумачень.

1. *Спосіб фіксування*, нагромадження, оцінки й самооцінки індивідуальних досягнень за певний період часу.

2. *Технологія навчання*, що дає змогу самостійно проаналізувати свої досягнення для того, щоб зробити висновки й рухатися далі.

3. *Вид діяльності*, який сприяє розвитку вмінь планувати самоосвіту, аналізувати, самостійно зібрану й систематизовану інформацію про власну діяльність.

Портфоліо вчителя (подекуди його називають досье успіхів) – це ефективний спосіб фіксування, накопичення матеріалів, які засвідчують рівень професіоналізму педагога, його вміння розв'язувати завдання професійної діяльності. Портфоліо вчителя демонструє рівень підготовленості педагога та рівень його активності в навчальних і позанавчальних видах фахової діяльності.

Електронне портфоліо педагога – базований ресурс, сайт учителя, що демонструє індивідуальність і професійні досягнення фахівця. Звісно, до такої форми фіксації своїх досягнень необхідно прагнути. Спочатку згодиться презентація у Power Point. У крайньому разі можна систематизувати напрацьоване в звичайній теці.

Як зручна й ефективна візитівка свого власника портфоліо має забезпечити:

- систематизацію вчителем власного досвіду;
- чітке визначення ним напрямків саморозвитку, що полегшує самоосвіту або консультування колег чи адміністрації;
- підтримку й допомогу в атестації, отриманні вищої категорії, вищої посади, вступу до аспірантури і т. ін.
- чітку фіксацію педагогічних рис (через описані факти та зібрані документи);
- фіксацію особистісного зростання як засобу самоосвіти та самодисципліни;
- можливість обміну методичними розробками та ідеями між колегами та членами мережових спільнот учителів.

Крім того, портфоліо надасть змогу педагогові проаналізувати, узагальнити та систематизувати результати своєї роботи, об'єктивно оцінити свої можливості та спланувати дії для подолання труднощів у досягненні більш високих результатів. За потреби воно продемонструє досягнення вчителя колегам (учням, їхнім батькам) та членам атестаційної комісії.. Портфоліо цілком може стати основою для участі в конкурсних і грантових програмах. І ще одне: гарно укладене портфоліо сприятиме розширенню методичного діапазону навчального закладу, рекламуватиме його в сучасному освітньому середовищі.

Додаток 1

ТИПОВА СТРУКТУРА ПОРФТОЛІО

(простіша)

У кінці портфоліо вчителя можуть бути представлені відгуки керівництва, батьків, випускників про роботу педагога. Бажаними є матеріали, які засвідчують плідну співпрацю, з колегами, яка призвела до підвищення

ефективності спільної навчальної та виховної роботи. Значно прикрасить портфоліо відеозапис типового для вчителя уроку або виховного заходу, а також матеріали, що підтверджують ефективне використання педагогом сучасних технічних засобів навчання: комп'ютера, аудіо та відеоапаратури.

Треба пам'ятати, що порт фоліо – не «вітрина» успіху, це конкретні матеріали, які всебічно показують роботу вчителя. Усі представлені педагогічні вміння мають бути підтвержені прикладами. Створення вчительського портфоліо – це необхідність, тому що ніщо так не спонукає до роботи учня як особистий приклад вчителя.

1. Інформація «від себе»	Формулювання педагогічної філософії (кредо) вчителя, формулювання цілей і задач, опис використовуваних технологій та методик
2. Інформація «від інших»	Відгуки колег, учнів, батьків про уроки, стиль проведення занять, організацію позакласної роботи і т. ін.
3. Конкретні напрацювання	Зразки конспектів уроків, методичних розробок, сценаріїв заходів тощо. Результати наукової роботи, публікації і т. ін.

Додаток 2

ТИПОВА СТРУКТУРА ПОРТФОЛІО

(складніша)

Загальні відомості про вчителя	Прізвище, ім'я, по батькові, фотографія, освіта (назва ВНЗ, спеціальність, кваліфікація); стаж роботи, в т.ч. у ЗНЗ, де працює сьогодні, посада, предмети, які викладає; додаткова освіта (курси підвищення кваліфікації, пройдені тренінги тощо); грамоти, дипломи, подяки, нагороди, звання
2. Результати педагогічної роботи	Рейтинги учнів в олімпіадах, конкурсах, наукових конференціях; показники знань школярів за останні 3 роки (за підсумками атестації).

	Кількість медалістів; кількість випускників, які вступили до ВНЗ
3. Науково-методична робота	Участь у роботі методичних об'єднань; плани-конспекти уроків; розробки самостійних, контрольних робіт; мультимедійні презентації до уроків; участь у предметних тижнях (декадах); проведення відкритих уроків; виступи на семінарах, конференціях; публікації в фахових ЗМІ; методичні посібники.
4. Позакласна робота	Позаурочна діяльність з предмета; список творчих робіт, рефератів, навчальних дослідницьких робіт, проєктів, виконаних учнями з предмета; список переможців олімпіад, конкурсів, турнірів; сценарії позакласних заходів, фотографії, відеокасети із записом проведених заходів (виставки, предметні екскурсії, КВК, брейн-ринги, вікторини і т. ін.), програми роботи гуртків та факультативів. Позаурочна виховна робота як класного керівника
5. Навчально-матеріальна база	Інформація про створене вчителем оснащення навчального кабінету: словники; схеми, таблиці; портрети; збірники вправ; наявність комп'ютера, телевізора, відеомагнітофона, проектора и т. ін.

Додаток 3

Пропонуємо один із варіантів ведення «портфеля досягнень»:

Портфель досягнень

учня ... класу...школи...

П П П

1. Мої найголовніші досягнення

- Творчі.....
- Найважчі.....
- Знамениті.....
- Улюблені.....

- Найцінніші для мене.....
 - Найцінніші для (класу, школи, міста, регіону, країни, світу).....
2. Досягнення з окремих предметів
- Математика.....
 - Українська мова.....
 - Англійська мова.....
 - Історія.....
3. Поточні досягнення
- Дата
 - Предмет
 - Досягнення
 - Ціль, опис
 - Оцінка, місце, нагорода

Додаток 4

Виділяють такі види портфоліо:

1. *Портфоліо досягнень*, акцент в якому робиться на документи, які підтверджують успіхи вчителя.

2. *Портфоліо презентаційне*, необхідне при переході на інше місце роботи, воно допомагає пройти співбесіду.

3. *Портфоліо тематичне*, акценти в якому роблять на тематично відокремлені роботи в різних галузях діяльності.

4. *Портфоліо комплексне* поєднує всі названі вище види портфоліо, найкраще презентуючи школу.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

озонівських студій для працівників органів управління освітою та керівників методичних об'єднань територіальних громад

За результатами роботи озонівських студій "Особистісно зорієнтоване навчання як філософія і технологія нової української школи" вироблено методичні рекомендації щодо використання особистісно зорієнтованого підходу до навчання, зокрема української літератури.

1. Вважати, що переорієнтація на методологію особистісно зорієнтованого навчання є закономірним результатом інноваційних змін, які відбуваються в освіті України.

2. Особистісно орієнтоване навчання передбачає діяльність, яка охороняє і підтримує дитину, зберігає її самоцінність як особистості, створює комфортне середовище розвитку, стимулює індивідуальну та колективну творчість.

3. Ключовими ознаками такого навчання є використання суб'єктного досвіду учня, реалізація суб'єкт-суб'єктних стосунків учасників освітнього процесу, діяльнісна основа.

4. Сутністю особистісно зорієнтованої освіти є самостійна навчально-пізнавальна діяльність здобувачів освіти як ключова ознака діяльнісного підходу, за якого учень визначає мету своєї діяльності, планує її, передбачає способи опрацювання матеріалу, рефлексує процес набуття знань та отриманий результат.

5. Належну увагу приділяти мотиваційному етапу уроку з метою зацікавлення, мотивування учнів до вивчення теми, уникнення одноманітності, шаблонності в роботі. При цьому використовувати такі форми, методи навчання, які збуджують пізнавальний інтерес і стимулюють самостійне мислення школярів.

6. Підтримати ідею створення папок успіху, які дозволяють побачити кожну дитину як індивідуальність, виокремити зі спільноти яскраву й успішну

особистість; допомагають побачити власні успіхи, проаналізувати зроблене, поставити нові цілі й спланувати подальшу роботу; сприяють удосконалення себе як особистості.

ЗМІСТ

Піддубний М.А. ОСОБИСТІСНО ЗОРІЄНТОВАНИЙ ПІДХІД ДО НАВЧАННЯ ЯК КЛЮЧОВИЙ В НОВІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ І ШЛЯХ РЕАЛІЗАЦІЇ СУЧАСНОЇ ФІЛОСОФІЇ ТА ОСОБИСТІСНОЇ ОСВІТНЬОЇ ПАРАДИГМИ	3
Слотницька І.В. РОЗВИТОК ОСОБИСТОСТІ ЯК ПРІОРИТЕТНИЙ НАПРЯМ ІДЕОЛОГІЇ СУЧАСНОЇ ШКОЛИ	11
Самчук І.Т. ВИДИ РОБІТ НА ЕТАПІ МОТИВАЦІЇ	20
Стасюк Світлана Яронівна РОБОТА З «ПАПКАМИ УСПІХУ» НА ОСОБИСТІСНО ЗОРІЄНТОВАНО УРОЦІ МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ООНІВСЬКИХ СТУДІЙ ДЛЯ ПРАЦІВНИКІВ ОРГАНІВ УПРАВЛІННЯ ОСВІТОЮ ТА КЕРІВНИКІВ МЕТОДИЧНИХ ОБ'ЄДНАНЬ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД	27 40

Науково-методичне видання

**Особистісно зорієнтоване навчання як філософія і технологія
Нової української школи**

Тематичний збірник праць
для працівників органів управління освітою в територіальних громадах, які
координують питання української мови та літератури; керівників
територіальних методичних об'єднань учителів української мови і літератури;
вчителі-словесників